

Läsa Lagerlöf med yngre elever (F-5)

Selma Lagerlöf skrev även för yngre barn och här ges några förslag på teman och texter att läsa tillsammans med skolans yngsta elever från förskoleklass upp till årskurs 5. En allmän orientering i att läsa Lagerlöf i skolan finns [här](#).

”Den heliga natten”

”Den heliga natten” går att högläsa redan från förskoleklass, dels som en introduktion till vem Selma Lagerlöf var och dels som underlag för att samtala om julen och julfirande förr och nu.

Berättelsen ingår i samlingen [Kristuslegender](#) (1904). Den har också getts ut i flera skolantologier och som bilderbok med fina illustrationer av Ilon Wikland (2003), som också illustrerat många av Astrid Lindgrens berättelser. Bilderboken kan läsas [här](#) och projiceras som storbok, så att barnen hela tiden ser bilderna vid högläsningen. Berättelsen handlar om när Selma Lagerlöf var fem år och hennes farmor dog. Den handlar också om hur Selma Lagerlöf som barn fick höra berättelsen om den heliga julnatten av sin farmor. Själva berättelsen om julnatten återberättas också. Ytterligare en berättelsenivå och ett tidsplan i berättelsen förs in när författaren berättar om hur hon kom att tänka på denna berättelse som hon hörde i sin barndom när hon skulle samla in berättelser till sin berättelsesamling om Jesus liv.

Inled gärna med att berätta om Selma Lagerlöf och när hon levde genom att koppla till barnens egen familjehistoria cirka fem generationer tillbaka i tiden. Konkretisera 1860-talet, då berättelsens utspelas, genom att fråga barnen om vi idag kan känna människor som känt människor som var barn på 1860-talet. Fråga eventuellt också om när de tror att Selma Lagerlöfs farmor föddes. Fråga om någon vet när deras egen farmor eller mormor föddes. Gör med hjälp av dessa uppgifter en tidslinje tillsammans med barnen med markörer exempelvis för slutet av 1700-talet, 1858 då Lagerlöf föddes, 1904 då berättelsen skrevs och 1940 när Selma Lagerlöf dog. Skriv också in några av barnens far/morföräldrars och föräldrars födelseår samt barnens födelseår och avsluta med årets år.

En möjlighet är också att koppla till Nobeldagen den 10 december och berätta att Selma Lagerlöf 1909 var den första svensken som fick Nobelpriset i litteratur och att barnen nu ska få höra en berättelse som hon

har skrivit.

Efter att barnen har hört berättelsen börja gärna samtalet med att fråga hur många berättelser det finns i den här berättelsen. Samtala också om på vilka olika tidsplan de olika berättelserna utspelas. Utred tillsammans vad de olika berättelserna handlar om och på vilka olika tidsplan de rör sig. Återknyt till en tidslinje genom att fråga när berättelsen om den heliga natten utspelas. Fråga vad år 0 är. Berätta om hur vi anger tid i form av tusental, hundratal och tiotal.

Ingenstans i berättelsen sägs uttryckligen att det lilla nyfödda barnet som behöver eld är Jesusbarnet. Fråga barnen vem de tror att den nyfödda är och varför de tror så. Fundera också över om det kan handla om ett annat barn som råkade födas samma natt.

Jämför eventuellt ”Den heliga natten” med hur det berättas om Jesus födelse i Bibeln och Koranen. Notera likheter och skillnader och samtala om hur de tror att Selma Lagerlöfs farmor kan ha inspirerats till sin berättelse. Led eventuellt samtalet vidare till att handla om Jesus som historisk person och om Jesus betydelse för kristendomen, islam och judendomen. Berätta om kristendomens förhållande till judendom och islam och julens betydelse i kristendomen.

Samtala om begreppet inspiration. Fråga barnen om de själva har upplevt att julnatten skulle vara speciell. Ge eventuellt till uppgift att med inspiration från Lagerlöfs berättelse och/eller egna upplevelser skriva och/eller rita om en julnatt där de själva är närvarande i berättelsen.

Ge barnen i uppgift att återberätta ”Den heliga natten” med hjälp av Ilon Wiklands bilder. Exempelvis kan barnen antingen enskilt eller i par ansvara för en bild var och förbereda hur de ska berätta med utgångspunkt i den.

Andra berättelser med biblisk anknytning

Förutom ”Den heliga natten” har Selma Lagerlöf skrivit ytterligare ett par berättelser som lämpar sig väl att högläsa i årskurserna 1–3 i anslutning till undervisning om centrala berättelser i Bibeln och deras innebörd. Dessa är ”Flykten till Egypten” och ”Fågel Rödbrost”.

”Fågel Rödbrost”

”Fågel Rödbrost” är tryckt i *Kristuslegender* (1904), men är snarare en djurberättelse eller *FABEL*, eftersom den handlar om djur som tänker, talar och handlar som människor och man kan dra en etisk och moralisk slutsats

av texten. Den ingår i samma tradition som Rudyard Kiplings *Just så historier* som kom ut två år tidigare. Kiplings historier berättar hur elefanten fick sin långa snabel, hur leoparden fick sina fläckar osv. Lagerlöfs legend har en mer kristen ton med Gud som en aktiv samtalspartner till fågeln. En god läsförberedelse kan vara att läsa någon av Kiplings *Just så historier*, gärna en av dem som Lars Klinting har illustrerat. Har man tid kan eleverna få skriva egna "Just så historier", dvs. tänka ut djur som har ett lite annorlunda utseende och skriva en förklaring till hur det har fått sitt utseende.

Eleverna kan få i uppgift att ta reda på hur en steglits ser ut, för att förstå uttrycket att steglitsen fick sin färg genom att Vår herre torkade av sina penslar med olika färger på fågeln.

De kan också ta fram en bild av en rödhake så att de ser den röda färgen på fågelns bröst.

"Fågel Rödbrost" läses sedan högt av läraren fram till meningen "Jag har kallat dig Rödbrost och Rödbrost ska du heta, men du får själv se till att du kan förtjäna dina röda bröstfjädrar." Här kan eleverna få i uppgift att spekulera i hur fågeln får sin röda färg och skriva ner det. Eleverna kan läsa upp sina olika förslag och diskutera dem tillsammans innan läraren läser färdigt texten.

Avslutningen kräver en hel del förklaring och samtal och eleverna kommer säkert med många frågor kring korsfästelse och Kristus.

"Fågel Rödbrost" finns i *Arena antologi 3* (2007), red. Lena Norée och Ulrika Lundén.

I boken *Selma Lagerlöf i mångfaldens klassrum* (2011) beskriver didaktikforskaren Gunilla Molloy hur erfarna lärare arbetar med texter av Selma Lagerlöf, bland annat "Bortbytingen" i en fjärdeklass och "Fågel Rödbrost" i en sjätteklass.

"Flykten till Egypten"

"Flykten till Egypten" i *Drottningar i Kungahälla jämte andra berättelser* (1899) handlar om hur Josef och Maria är på flykt undan kung Herodes, som ville döda alla pojkar under två års ålder i Betlehem, när Jesus blivit född. Läs berättelsen högt och låt eleverna illustrera novellen. Fundera tillsammans över vad det är som berättas och vem det är som berättar: vem var barnet? Vem var kung Herodes, drottningen av Saba och kung Salomo? Läs sedan om flykten till Egypten i Bibel för barn och reflektera tillsammans över skillnader och likheter mellan sätten att berätta samma

historia.

Eleverna kan också få till uppgift att själva föreställa sig att de är ett träd som står antingen i en park eller i en skog där människor passerar och skriva och berätta vad de ser och vad de tänker.

”Legenden om fågelboet”

”Legenden om fågelboet” i *Osynliga länkar* (1894) är inte en berättelse med motiv från Bibeln, men den har ett kristet motiv. Fundera tillsammans över vad en LEGEND är och hur legend skiljer sig från SAGA och SÄGEN. Läs berättelsen högt och fundera tillsammans över vad vill Lagerlöf säga med Legenden om fågelboet. Hur förändras Hattu? Låt eleverna illustrera berättelsen med en serie teckningar.

Julfirande

På temat jul finns utöver ”Den heliga natten” ytterligare ett par berättelser som passar att läsa högt med barn i årskurs 2–5.

”En julgäst”

I ”En julgäst” i *Osynliga länkar* (1894) skildras julförberedelserna på en liten herrgård ungefär vid den tiden då Selma Lagerlöfs pappa var liten. Pappan i familjen heter Liljekrona och ska föreställa Selma Lagerlöfs egen farfar. Till herrgården kommer en ovälkommen gäst, lille Ruster. Liljekrona och Ruster finns också med i den första romanen som Selma Lagerlöf skrev, Gösta Berlings saga (1891). I den romanen skildras hur de lever tillsammans med sina kamrater på den stora herrgården Ekeby.

Läs berättelsen högt. Fundera över varför Ruster blivit så olycklig. Samtala om varför man inte vill ha Ruster i huset över julen och vad det är som gör att han ändå till slut får vara med och fira jul. Hur förändras Ruster? Låt också barnen fundera över om de upplevt en liknande situation. Samtala också om hur barn på den här tiden fick lära sig läsa och skriva och om det fanns skolor för alla barn.

”Julklappsboken”

I ”Julklappsboken” beskriver Selma Lagerlöf hur hon som barn längtade efter att få en viss julklapp. När hon till slut får den blir den till en början en

stor besvikelse. Samtala om hur flickan hanterar sin besvikelse och låt barnen fundera över om de upplevt något liknande. Sveriges radios arkiv har en inspelning där Selma Lagerlöf själv läser berättelsen. .

”Bortbytingen”

I anslutning till temaarbete om nordisk folktro och sagoväsen passar det bra att läsa ”Bortbytingen” som finns i *Troll och människor 1* (1915). Före läsningen kan man börja prata om troll. Eleverna får i uppgift att beskriva hur troll ser ut och måla troll. Klassen kan titta på klassiska bilder av troll, som exempelvis de som John Bauer målat. Sedan kan man gå över till att tala om vilka egenskaper troll har, hur de brukar handla i sagor. Är de onda eller goda i sagorna?

Läs första stycket i berättelsen högt och fundera sedan tillsammans över vad det är för slags berättelse. Samtala om genrerna SAGA och *KONSTSAGA*.

Fortsätt högläsningen och stanna upp efter kvinnans replik: ”Det är ju i alla fall ett barn. Jag kan inte låta det ligga här till mat för vargarna.” Diskutera vad eleverna själva skulle ha gjort i den situationen och hur de tror att mannen och kvinnan i novellen gör.

Fortsätt att läsa hela berättelsen och samtala sedan om hur olika mannen och kvinnan ser på och behandlar trollungen. Vad tycker eleverna om mannens olika sätt att bli av med barnet? Människobarnet berättar att trollmamman behandlat det på samma sätt som kvinnan behandlat trollbarnet. Vad vill Selma Lagerlöf säga med det?

Vad menar mannen med orden: ”Här är vår son. Han har vänt tillbaka till oss och det är du och ingen annan som har räddat honom”?

Selma Lagerlöf skriver inte något om vart trollbarnet tar vägen. Be eleverna fundera och fantisera om vad som händer med det!

Fundera tillsammans över vilka ord som beskriver trollbarnet och vilka ord som beskriver människobarnet? Vilka ord är positiva och vilka uppfattar vi som negativa?

”Bortbytingen” finns i *Ess i svenska* (2009), red. Annika Lyberg Mogensen.

”Valdemar Atterdag brandskattar Visby”

Berättelsen ”Valdemar Atterdag brandskattar Visby” i *Osynliga länkar* (1894) skildrar den danska kungen Valdemar IV Atterdags erövring av

Visby år 1361 och utgår från en målning av den kända historiemålaren Carl Gustaf Hellqvist från år 1882. Målningen finns på Nationalmuseet i Stockholm och du kan läsa mer om målningen på nationalmuseum.se/skola. Där finns också en kort lärarhandledning med bilder att ladda ner. Fundera igenom om du vill visa eleverna målningen före eller efter läsningen av berättelsen.

Man kan säga att beskrivningen av hur Lagerlöf ser tavlan utgör en RAMBERÄTTELSE. Läs inledningen högt. Förklara vad en ramberättelse är och diskutera vilken funktion ramberättelsen fyller.

Läs fortsättningen av berättelsen högt och samtala sedan tillsammans om hur författaren gör tavlan levande. Försök att fånga in dessa saker:

- Skriven i jagform
- Noggrann beskrivning av personer och miljö – exemplifiera ur texten!
- Zoomar in sköldbäraren och låter honom tala – citera ur texten!
- Ställer frågan varför visbyborna inte vill ge guldets för sin älskade stad – citera ur texten!
- Fokuserar på den unga kvinnan som varit kungens käreasta och finner guldsmedsgesällen som en väpnad herre när hon i smyg öppnar stadporten för kungen – citera ur texten!
- Författaren fantiserar vidare vad som hänt om konstnären följt med personerna ner till hamnen – citera ur texten!

Låt eleverna måla händelserna som Lagerlöf beskriver med utgångspunkt från texten och jämför sedan med hur scenen framställs i Hellqvists målning.

Ge eleverna i uppgift att härma Lagerlöfs berättarteknik och skriva en berättelse utifrån en annan historiemålning, till exempel Gustaf Cederströms Karl XII:s likfärd, som också finns att se på nationalmuseum.se.

Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige

Ett längre högläsningssprojekt för årskurserna 3–5 är Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige. Inled med att berätta för eleverna om Selma Lagerlöf och läseboksprojektet. Du kan läsa mer om det [här](#). Boken var ett beställningsverk och var tänkt som en geografibok för skolan, men den är också en äventyrsberättelse och den användes länge som läsebok för 9–10-åringar i svenska skolan. Boken kom ut i två delar år 1906 och 1907 och det är också då som handlingen utspelas. Alltså är det Sverige som det såg ut för över 100 år sedan som beskrivs i boken. De sista svenskar som har minnen av boken som läsebok och geografibok i skolan gick i skolan på

1960-talet. Använd gärna en tidslinje för att tydliggöra för eleverna när boken skrevs och hur länge sen det var som man hade den som läsebok i skolan.

Berätta att boken har blivit en av de mest översatta och lästa svenska böckerna världen över. *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* finns översatt till ett fyrtiotal språk. Den finns också som tecknad barnfilm och som långfilm. Fundera tillsammans med eleverna över vad det kan vara som har gjort boken så känd. Försök att få tag på flera olika översättningar ett bibliotek och titta på dem. Kanske någon i klassen kan läsa något av språken och berätta hur översättningen förhåller sig till den svenska texten.

Läs därefter kapitlet "En liten herrgård". Där berättar Selma Lagerlöf om sin egen barndom. Samtala om varför Selma Lagerlöf här berättar om hur hon hade det när hon var barn. Fundera tillsammans över om det är viktigt att veta något om hur människor hade det förr.

I kapitlet "En liten herrgård" vill Selma Lagerlöf inte bara berätta om när hon var barn. Kapitlet är också ett slags metakapitel. Med det menas att kapitlet handlar om själva boken och dess tillkomst. Precis som i hela den tjocka boken beskrivs i det här lilla kapitlet en resa. Fundera tillsammans med eleverna över vad det är för en resa? Hur förändras den människa som gör resan i detta kapitel?

När hon kommit fram till sitt ödsliga barndomshem möts hon av en flock duvor. Fundera tillsammans över vad de här duvorna betyder för henne. Hon möter också Nils i trädgården. Vem tror hon att Nils är? Varför blir hon inte förvånad? På vilket sätt får hon nu hjälp av Nils?

Allra sist i kapitlet beskrivs en tanke hon får om att Nils berättelse är hennes fars svar på det hon bett om. Vad var det hon bad sin far om i det bud hon skickade till honom med duvorna tidigare i kapitlet? Fundera tillsammans hur ni tror hon menar att Nils berättelse inte bara ska hjälpa henne att skriva boken som hon har lovat, utan också hjälpa henne med hennes hemlängtan? Fråga eleverna om de tror att det var så här det gick till när Selma Lagerlöf fick idén till boken?

Att läsa hela *Nils Holgersson* är ett tidskrävande arbete. Lars Klitting har illustrerat en förkortad upplaga av *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*. Denna passar att läsa högt för de yngre eleverna och visa bilderna. Låna också på biblioteket några olika illustrerade upplagor av *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* och jämför illustrationerna.

Låt eleverna använda kartbok för att följa med på Nils resa.

Under läsningens gång reflektera särskilt över hur den 14-årige "värstingen" Nils måste visa sig både snäll och hjälpsam för att få följa med på resan med

gässen. Vilka olika prövningar utsätts han för? Hur förändras han?

Samtala också om förhållandet mellan människor och djur i boken och låt eleverna göra kopplingar till sina egna erfarenheter.

När Nils blir människa igen måste han skiljas från gässen och kan inte längre förstå vad de säger. Men innan dess har Akka sagt något mycket viktigt till honom. Det sker i början av näst sist kapitlet, något som hon länge tänkt säga till honom. Läs gärna det högt i originalversionen. Samtala med eleverna om hur Nils reagerar Nils på Akkas vädjan? Hur skulle du reagera om du vore Nils?

Det finns flera berättelser i boken som beskriver miljöförstöring och hur svårt djuren har det på grund av människor. Fundera tillsammans med eleverna på om ni tycker att människor har lyssnat till Akkas vädjan under de drygt 100 år som gått?

Parallellt med högläsningprojektet kan eleverna eventuellt själva läsa Lars Westmans bok *Pojken och Tigern* (1986), som är en läsebok för årskurserna 3 och 4 i Natur & Kulturs läsebokspaket *Läs med oss* och finns utgiven med olika svårighetsgrad. Samtala i så fall om likheter och skillnader och hur *Pojken och Tigern* PARAFRASERAR Nils Holgerssons underbara resa, det vill säga är skriven på ungefär samma sätt, med ungefär samma slags handling, men med ett omarbetat och bearbetat innehåll.

För elever som vill veta mer om Lagerlöf finns två seriealbum av Maria Bergström m. fl. *Selma berättar* (KulturPoolen i Falun 2009) skildrar Selma Lagerlöfs liv i Falun under perioden då hon skrev Nils Holgersson. Hon berättar här också om den sjuka flickan Meli för sina syskonbarn. *Lill-Selma på Mårbacka* (KulturPoolen i Falun 2008) skildrar barndomen och uppväxten och bygger på ”Två spådomar” i *Troll och människor 1* samt avsnitt ur *Mårbacka* och *Ett barns memoarer*.

Delar av Lagerlöfs självbiografiska böcker *Mårbacka* och *Ett barns memoarer* går att läsa högt för barn i årskurs 3-5, se läshandledning för Mårbackasviten.